

4. DE SANERING DER MIJNTERREINEN IN DE OOSTELIJKE MIJNSTREEK

4.1. INLEIDING

Toen rond 1900 de mijnindustrie tot bloei kwam, waren de mijnsteden van nu slechts dorpjes. Rondom de diverse mijnzetels ontstonden, vlakbij het werk, de woningen van de mijnwerkers, vaak gegroepeerd in zogenaamde kolonieren. Enig stedenbouwkundig verband tussen deze woonvestigingen bestond nauwelijks. De toeleveringsbedrijven van de mijnen zijn op dezelfde manier ontstaan en gegroeid en bevonden zich kriskras door de streek. Pas veel later, eigenlijk eerst na W.O.II, was er sprake van een begin van stedenbouwkundige planning. In de gegroeide situatie viel toen echter nauwelijks meer verandering te brengen.

In 1975, ruim 10 jaar na de regeringsbeslissing omtrent het geleidelijk sluiten van de Nederlandse steenkolenmijnen, is de laatste mijn in Zuid-Limburg gesloten. Wat overbleef was de nalatenschap van het sluitingsproces, deels van onzichtbare aard (de moeizame herindustrialisatie, de economische stagnatie, de hoge werkloosheid e.d.), deels duidelijk zichtbaar in de vorm van in verval rakende en voor een deel al gesloopte bovengrondse mijncomplexen. Deze complexen, waarop ook vaak grote steenberggen en slikvijvers aanwezig waren, oefenden na de mijnsluitingen een zeer negatieve invloed op de omgeving uit. Hierdoor heeft men destijds het plan opgevat deze terreinen te saneren. Het zou hierdoor mogelijk worden om op de terreinen (in totaal ca. 750 ha.) onder andere woningen te bouwen, verbindingswegen tussen verschillende stadsdelen aan te leggen en groenvoorzieningen te creëren. Als eerste aanzet voor de saneringsoperatie werd in 1973 door het Provinciaal Bestuur van Limburg een "Werkgroep Mijnterreinen" ingesteld. Begin 1974 werd in opdracht van deze werkgroep een rapport uitgebracht, waarin alle facetten van de reconstructie aan de orde werden gesteld. Dit rapport, de zogenaamde "Studie Mijnterreinen, (Hoefnagels, 1974) is aanleiding geweest om in de loop van 1974 diepgaand overleg te plegen met de Rijksoverheid, met name met het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Eind 1974 werd door dit Ministerie subsidiering voor de reconstructie-operatie toegezegd. Aan deze subsidiering werden enige voorwaarden verbonden. De belangrijkste hiervan waren:

- de saneringsoperatie diende als een geheel te worden beschouwd, met een centrale aanpak en uitvoering. Er diende hiertoe een centraal (werk)apparaat te worden opgericht,
- de gehele operatie diende binnen 10 jaar voltooid te zijn,

- alle te saneren terreinen dienden vooraf door de gemeenten in eigendom te worden verworven.

In 1975 werd de intergemeentelijke regeling opgesteld. De deelnemende gemeenten waren: Heerlen, Kerkrade, Schaesberg, Eygelshoven, Brunssum, Hoensbroek, Nieuwenhagen en Ubach over Worms. Een centraal apparaat, het "Samenwerkingsverband Sanering Mijnterreinen Oostelijk Mijng gebied" (S.S.O.), nam de werkzaamheden zowel bestuurlijk als uitvoerend ter hand (Hoedemakers, 1977).

Een particuliere instelling, het Ingenieursbureau "Hoefnagels Projectpromotie B.V." te Heerlen, fungeerde als extern werkapparaat.

In het bestek van dit onderzoek zou het te ver gaan om op alle aspecten van de saneringsoperatie in te gaan. Er wordt daarom alleen ingegaan op de sanering van steenbergen en slikvijvers, zoals die in de afgelopen 10 jaar heeft plaatsgevonden. Dit geschiedt aan de hand van een inventarisatie van de steenbergen en slikvijvers zoals in 1974 en in 1985 aanwezig.

4.2. STEENBERGEN EN SLIKVIJVERS IN DE OOSTELIJKE MIJNSTREEK IN 1974.

In het oostelijk mijng gebied waren volgens het rapport "Studie Mijnterreinen" in 1974 11 steenbergen/ steenstorten en 10 slikvijvercomplexen aanwezig (zie bijlage 5). In par. 4.2.1. en par. 4.2.2. zijn deze steenbergen/ steenstorten en slikvijvercomplexen beschreven (Hoefnagels, 1974).

4.2.1. Steenbergen/ steenstorten

1. steenberg Beerenbosch (Domaniale)

locatie : Berenbosweg, gemeente Kerkrade.
 oppervlakte : ca. 3,5 ha.
 hoogte : ca. 40 m.
 massa : ca. 1.600.000 ton.
 opmerkingen : relatief zeer oude steenberg, deels begroeid.

→ 2. steenberg Willem-Sophie

locatie : Industriestraat, gemeente Kerkrade.
 oppervlakte : ca. 10 ha.
 hoogte : ca. 35 m.
 massa : ca. 3.600.000 ton.
 opmerkingen : relatief oude steenberg, bevat vrij veel kool en heeft altijd gebrand. De steenberg wordt afgegraven in verband met WISO-split (gebrande rode mijnsteen)

3. steenberg Oranje-Nassau I

locatie : ten noorden van station Heerlen, gemeente Heerlen
 oppervlakte : ca. 13,2 ha.
 hoogte : ca. 70 m.
 massa : ca. 5.400.000 ton.
 opmerkingen : relatief oude steenberg, geheel beplant, behalve de afgraving aan de westzijde.

4. steenberg Oranje-Nassau II

locatie : Baanstraat, gemeente Landgraaf.
 oppervlakte : ca. 7,5 ha.
 hoogte : ca. 73 m.
 massa : ca. 4.000.000 ton.
 opmerkingen : relatief oude steenberg, gedeeltelijk begroeid.

5. steenberg Oranje-Nassau III

locatie : "de Koumen", gemeente Heerlen.
 oppervlakte : ca. 14,8 ha.
 hoogte : ca. 76 m.
 massa : ca. 7.200.000 ton.
 opmerkingen : relatief jonge steenberg, gedeeltelijk begroeid.

6. steenberg Oranje-Nassau IV

locatie : Koolkoelenweg, gemeente Heerlen.
 oppervlakte : ca. 11 ha.
 hoogte : ca. 45 m.
 massa : ca. 3.100.000 ton.
 opmerkingen : relatief oude steenberg, sterk begroeid.

7. steenberg Laura

locatie : Eygelshovenerweg, gemeente Landgraaf.
 oppervlakte : ca. 10 ha.
 hoogte : ca. 40 m.
 massa : ca. 3.200.000 ton.
 opmerkingen : relatief oude steenberg, bevat veel kool. Steenberg wordt afgegraven, brandbare stof gaat naar centrale Julia.

8. steenstort Julia

locatie : Rimburgerweg, gemeente Kerkrade.
 oppervlakte : -
 hoogte : -
 massa : -
 opmerkingen : steenstort is over het gehele terrein uitgespreid en is ten dele afgevlakt naar rivier de Worm. Een gedeelte van de mijnsteen wordt gebruikt door de steenfabriek "Nievalsteen". Op het steenstort staan bedrijfsgebouwen van de Julia.

9. steenstort Emma-Hendrik

locatie : Rimburgerweg, gemeente Brunssum.
 oppervlakte : ca. 200 ha.
 hoogte : ca. 25 m.
 massa : ca. 72.000.000 ton.
 opmerkingen : steenstort heeft plateauvorm, reeds industrie op het terrein aanwezig. De taluds zijn begroeid.

10. steenberg Wilhelmina

locatie : Heistraat, gemeente Landgraaf.
 oppervlakte : ca. 33 ha.
 hoogte : ca. 96 m.
 massa : ca. 36.000.000 ton.
 opmerkingen : relatief oude steenberg, bevat veel kool, plaatselijk brandt de berg. Zuidoostzijde van de berg is begroeid.

11. steenstort Nullanderstraat (Domaniale)

locatie : Hamstraat, gemeente Kerkrade.
 oppervlakte : -
 hoogte : -
 massa : -
 opmerkingen : relatief oud steenstort, mijnsteen over het gehele terrein verspreid, massa onbekend.

4.2.2. Slikvijvercomplexen

1. Slikvijvers Oranje-Nassau I

locatie : ten noorden van station Heerlen, gemeente Heerlen
 oppervlakte : ca. 0,35 ha.
 diepte : ca. 2,5 m.
 opmerkingen : oorspronkelijk 3 slikvijvers, een is onder het maaiveld gedempt, een is boven het maaiveld geëgaliseerd. Een bassin is nog in gebruik; het slik in dit bassin wordt geheel gebruikt als brandstof in het ketelhuis.

2. slikvijvers Julia

locatie : ten oosten van Haanraderweg, gemeente Kerkrade.
 oppervlakte : ca. 5,0 ha.
 diepte : ca. 10 m.
 opmerkingen : in totaal 4 slikvijvers aanwezig, volume ca. 250.000 kubieke meter. Het kolenslik wordt gebruikt in de elektrische centrale. De slikvijvers zijn kunstmatig aangelegd, ze worden door ca. 10 meter hoge dijken omsloten.

3. slikvijver steenstort Hendrik (DSM)

locatie : Rimbürgerweg, gemeente Brunssum.
 oppervlakte : ca. 7,5 ha,
 diepte : ca. 6 m.
 opmerkingen : slik wordt gebruikt voor steenfabricage (Poriso). Vijver nog voor 1/5 deel gevuld, waarschijnlijk eind 1974 leeg.

4. slikvijver DSM gemeentegroeve Brunssum

locatie : Rimburgerweg, gemeente Brunssum.
 oppervlakte : ca. 6,75 ha.
 diepte : ca. 13-15 m.
 opmerkingen : slik gestort in groeven eigendom van de gemeente Brunssum. Verontreinigd doordat tevens huisvuil van de gemeente Brunssum op deze plaats is gestort.

5. slikvijver DSM groeve Teewen

locatie : Rimburgerweg, gemeente Brunssum.
 oppervlakte : ca. 10 ha.
 diepte : ca. 2-3 m.
 opmerkingen : slik gestort in groeven eigendom van de firma Teewen. Gedeeltelijk aangevuld met kalkzandsteen en huisvuil.

6. slikvijver DSM groeve de Groot-Teewen

locatie : Rimburgerweg, gemeente Brunssum.
 oppervlakte : ca. 3 ha.
 diepte : ca. 4 m.
 opmerkingen : in de groeve momenteel (1974) exploitatie van zand- en grindgroeven. Een dunne laag steenslik is hier nog aanwezig. In 1974 door DSM opvulling met grond en egalisering van slikvijver verwacht.

7. slikvijver Bergerode (DSM)

locatie : Rembrandtstraat, gemeente Brunssum.
 oppervlakte : ca. 6 ha.
 diepte : ca. 12 m.
 opmerkingen : slikvijver is een voormalige bruinkoolgroeve. DSM heeft nog geen bestemming voor het slik, mogelijk gebruik voor fabricage Poriso-stenen.

8. slikvijver Carisborg of Langebergvijver (DSM)

locatie : ten oosten van Emma-terrein, gemeente Heerlen.
 oppervlakte : ca. 15 ha.
 diepte : ca. 30 m.
 opmerkingen : vijver ligt op Emma-terrein en is voormalige bruinkoolgroeve. Inhoud is steenslik. Momenteel (1974) geen bestemming voor de slikvijver.

9. slikvijvers Wilhelmina (DSM)

locatie : Heistraat, gemeente Landgraaf.
 oppervlakte : ca. 20 ha.
 diepte : ca. 5 m.
 opmerkingen : deze 2 slikvijvers zijn kunstmatig op het Wilhelmina-terrein aangelegd met 5 m. hoge dijken rondom. Bestemming nog niet bekend. Momenteel (1974) wordt een gedeelte van het kolenslik door de fa. van Ingen uit Heerlen afgevoerd en als brandstof verkocht aan onder andere de ENCI.

10. slikvijvers Thull I en II Schinnen (DSM)

locatie : Thull, gemeente Schinnen.
 oppervlakte : ca. 19 ha.
 diepte : ca. 6 m.
 opmerkingen : slikvijvers aangelegd in door mijnzakkingen onbruikbaar geworden moerassig gebied. Er liggen 2 slikvijvers met een veiligheidsdijk rondom van ca. 2 m. hoog. Nog geen bestemming voor slikvijvers bekend. De slikvijvers bevatten ca. 750.000 kubieke meter slik van de staatsmijn Emma.

N.B.

→ De slikvijvers van de Domaniale, Willem-Sophie en Oranje-Nassau II zijn in 1974 reeds gedempt; het slik is verwijderd.

4.3. DE SITUATIE OMTRENT DE STEENBERGEN EN SLIKVIJVERS AAN HET EIND VAN DE SANERINGSOPERATIE (1985)

De saneringsoperatie is momenteel (1985) grotendeels voltooid. Een aantal steenberggen zijn in de afgelopen 10 jaar afgegraven of gemodelleerd, een aantal slikvijvers zijn afgedekt of uitgegraven. In 1985 is de situatie omtrent de steenberggen en slikvijvers als volgt (Hoedemakers, 1977; Houben, 1982; Krantenarchief).

4.3.1. Steenberggen/steenstorten

ad1
 De steenberg Beerenbosch is in het kader van de saneringsoperatie gemodelleerd en afgedekt met teelaarde. De berg heeft een recreatieve bestemming gekregen. De afwerking heeft echter op zich laten wachten, omdat de grondaanvulling

(teelaarde) moest komen uit het cunet van de SW-26 ter hoogte van Rolduc. Voor die operatie heeft de Raad van State vooralnog geen toestemming verleend. De afwerking heeft in 1984-'85 plaatsgevonden met van elders aangevoerde teelaarde (mededeling Hoefnagels Projectpromotie B.V.).

ad2

De steenberg Willem-Sophie valt niet onder de saneringsoperatie. De rode mijnsteen, het zogenaamde WISO-split, wordt momenteel nog steeds van de berg afgegraven. Het vrijkomende terrein wordt industrieterrein.

Sinds het begin van de zeventiger jaren is het terrein eigendom van de Galvano-industrie Caja. Op de plaats waar het Galvano-bedrijf is gevestigd is de bodem op verschillende plaatsen verontreinigd. Vooral op plaatsen waar bezinkingsvijvers hebben gelegen komt bodemverontreiniging met zware metalen voor (soms overschrijding van de C-waarde voor grond uit de Leidraad Bodemsanering) Wwaeyen, 1985).

ad3

De steenberg Oranje-Nassau I is in het kader van de saneringsoperatie geheel afgegraven. Een groot gedeelte van het materiaal is uitgespreid over de voormalige woonwijk "Husken", die ca.15 m. lager lag. Over het gehele mijnterrein van de Oranje-Nassau I is momenteel een laag mijnsteen van 10-20 m. dikte aanwezig. Een hoeveelheid van ca.1.400.000 ton werd gebruikt voor het maken van onder andere twee groenheuvels. Naar de zilverzandgroeve "Beaujean" aan de Heerenweg te Heerlen, werd ca.2.200.000 ton mijnsteen overgebracht (Houben, 1982).

Op het terrein heeft inmiddels woningbouw plaatsgevonden (bestemmingsplan "zeswegen"). Enige jaren geleden zijn op de zuidelijke punt van het terrein het CBS-gebouw en het VSL-gebouw verrezen.

ad4

De steenbergen Oranje-Nassau II en Wilhelmina zijn tijdens de saneringsoperatie onder een noemer gebracht. Op deze terreinen werd een groot recreatieproject ten uitvoer gebracht (draf- en renbaan, kunstschaatsbaan, autokino) en werd woningbouw gepleegd (woonwijk "Eikske").

Ten behoeve van deze projecten is de steenberg Oranje-Nassau II afgegraven en over het terrein uitgevlakt. Op deze plaats is de draf- en renbaan en de autokino gebouwd. Tevens zijn aan de noordzijde van het terrein sportvelden aangelegd en is aan de westzijde de woonwijk "Eikske" gebouwd.

De steenberg Wilhelmina is gemodelleerd en met grond bedekt. Op deze berg is de kunst-schaatsbaan aangelegd.

ad5

De steenberg Oranje-Nassau III dient in het kader van de saneringsoperatie gedeeltelijk te worden afgegraven en gemodelleerd, waarna er een recreatieve bestemming aan wordt gegeven.

De meeste aandacht tijdens de saneringsoperatie is tot nu toe uitgegaan naar de ophoging en egalisatie van het mijnterrein van de Oranje-Nassau III. Hierop is een industrieterrein aangelegd en worden 1200 woningen gebouwd (woongebied "Remmenig"). De berg, met een massa van ca. 7.200.000 ton is grotendeels nog aanwezig. Er heeft wel een modellering plaatsgevonden en de berg is ingepast in een groenplan.

ad6

De steenberg Oranje-Nassau IV valt niet onder de saneringsoperatie. De berg is nog aanwezig en is sterk begroeid. Mogelijk zal de steenberg t.z.t. verdwijnen in verband met de zilverzandaafgraving van Sigrano B.V. (Hoedemakers, 1977).

ad7

De steenberg Laura valt niet onder de saneringsoperatie. De steenberg is door Laura en Vereniging voor een groot deel afgegraven. Het materiaal is onder andere gebruikt voor de centrale van de Julia en voor de fundering van de SW-26 ter hoogte van de berg.

Het meest zuidelijke deel van het steenbergterrein is geegaliseerd. De berg is niet begroeid. Momenteel vindt geen afgraving plaats.

ad8

De steenstort Julia valt niet onder de saneringsoperatie. Grotendeels is de mijnsteen nog verspreid over het terrein aanwezig.

Direct ten noorden van het mijnterrein is een gedeelte van het Wormdal volgestort met mijnsteen in verband met de aanleg van een NAVO-depot. Deze mijnsteen is afkomstig van de Julia, Laura en Emma/Hendrik (mededeling Hoefnagels Projectpromotie B.V.).

ad9

De steenstort Emma-Hendrik valt niet onder de saneringsoperatie. De berg is grotendeels nog aanwezig.

Het noord-oostelijk deel van de berg wordt gedeeltelijk afgegraven in verband met kleiwinning door DSM onder de berg. Het steenbergmateriaal wordt naar de Julia gebracht, alwaar het

wordt gewassen. Het bruikbare gedeelte wordt als brandstof in de centrale gebruikt, het onbruikbare gedeelte wordt in de groeven ten noorden van de berg Emma/Hendrik (onder andere groeve Swelsen) gestort of onder de nieuwe golfbaan te Brunssum verwerkt.

Op de steenberg is nog steeds de Poriso-steenfabriek gevestigd. Tevens is een gedeelte van het plateau in gebruik als NAVO-terrein. Voor de aanleg van dit terrein is ca. 700.000 kubieke meter mijnsteen afgevoerd en na verwerking grotendeels in de groeven ten noorden van de berg Emma/Hendrik gestort.

Aan de westzijde van de berg heeft op een gebied van ca. 5,5 ha. woningbouw plaatsgevonden en is tevens een terrein geegaliseerd ten behoeve van toekomstige industrievestiging.

ad10

Zie ad.4

ad11

De steenstort Nullanderstraat valt niet onder de saneringsoperatie. De mijnsteen is nog aanwezig op het terrein. Het terrein is gemodelleerd en ingericht als recreatieterrein van de gemeente Kerkrade.

4.3.2. Slikvijvercomplexen

ad1

Het slik uit de slikvijver Oranje-Nassau I is waarschijnlijk geheel gebruikt als brandstof. Houben (1982) noemt de slikvijver niet. De put is volgeschoven met mijnsteen. Op de plaats waar de slikvijver heeft gelegen is een gebouw van het Verenigd Streekvervoer Limburg (VSL) neergezet.

ad2

De slikvijvers Julia vallen niet onder de saneringsoperatie. Door Laura en Vereniging zijn een aantal slikvijvers uitgegraven. Een ervan is gevuld met vliegias en verbrandingslakken en met een folie afgedekt. Een andere wordt momenteel gevuld met vliegias en lakken.

ad3

De DSM slikvijver op het steenstort Emma-Hendrik valt niet onder de saneringsoperatie. De vijver is door DSM uitgegraven in verband met Poriso-steenfabricage. Momenteel wordt in de kuil industrieel en "overig" afval gestort.

ad4 t/m 6

De DSM slikvijvers in de gemeentegroeven Brunssum, groeve Teewen en groeve de Groot-Teewen vallen niet onder de saneringsoperatie. In deze slikvijvers is in de loop der jaren afval van verschillende aard terechtgekomen. Het slijk is in de meeste gevallen vooraf uitgegraven.

De groeve Teewen (Fokus-groeve) is momenteel als huisvuilstortplaats voor de gemeente Brunssum in gebruik (Koninklijke Ned. Heidemij., 1971).

ad7

De DSM slikvijver Bergerode valt niet onder de saneringsoperatie. Het slijk wordt momenteel afgegraven en gebruikt voor de fabricage van Poriso-steen.

Begin augustus 1985 is bekend geworden dat in de slikvijver ca. 4.000 kubieke meter huisvuilverbrandingslakken afkomstig van Rotab-Rotterdam illegaal is gestort. Deze slakken bevatten hoge gehalten aan zware metalen.

ad8

De DSM slikvijver Carisborg valt niet onder de saneringsoperatie. Momenteel is de slikvijver een soort hengelvijver. Er wordt ongecontroleerd afval (huisvuil, bouwpuin e.d.) gestort. Het terrein is door het S.S.O. inmiddels aangekocht van DSM. In het kader van de saneringsoperatie zal hier een hengelvijver + groenplan voor de gemeente Heerlen gerealiseerd worden.

ad9

De DSM slikvijvers Wilhelmina zijn in het kader van de saneringsoperatie uitgegraven en daarna opgevuld met mijnsteen. Het slijk uit de vijvers werd gemengd met mijnsteen en is daarna onder de draf- en renbaan verwerkt.

Op de voormalige slikvijvers ligt nu deels de draf- en renbaan en deels de woonwijk "EiKsKe".

ad10

De DSM slikvijvers Thull I en II vallen niet onder de saneringsoperatie. Beide slikvijvers zijn nog aanwezig. Momenteel wordt huisvuil in de slikvijvers gestort. De mogelijkheden tot hergebruik van het slijk worden hierdoor nihil.

